

DAFTAR PUSTAKA

Arsip

Atria. (1913, March 14). Statuten der Vereeniging tot Vorming van een Studiefonds voor Opleiding van Vrouwelijke Inlandsche Artsen (S.O.V.I.A.).

Bestuur van het Kartinifonds. (1916, July 31). Brief van J.C.F. de Graeff aan het Kartinifonds, met een conceptontwerp van de Mr. C.Th. van Deventer Stichting.

Lembaga Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI). (n.d.). Algemene Secretarie: Grote Bundel MSG 1890–1942 (No. Inv. 5203). Jakarta.

Lembaga Arsip Nasional Republik Indonesia (ANRI). (n.d.). Algemene Secretarie: Serie Grote Bundel Ter Zijde Gelegde Agenda (ALSEC GB-TZG-Ag) 1891–1942. Jakarta.

Koran dan Majalah

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1918, December 21).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1921, August 9).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1926, May 12).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1933, March 28).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1936, March 16).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1936, May 27).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1936, July 8).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1938, April 6).

Algemeen Handelsblad Voor Nederlandsch-Indië. (1939, July 8).

Bataviaasch Nieuwsblad. (1912, September 10).

Bataviaasch Nieuwsblad. (1912, December 17).

Bataviaasch Nieuwsblad. (1915, September 6).

- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1916, April 20).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1916, October 14).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1917, August 28).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1918, August 22).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1923, December 20).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1927, May 14).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1931, December 1).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1932, January 4).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1933, November 1).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1937, October 5).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1939, May 25).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1939, June 15).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1939, December 5).
- Bataviaasch Nieuwsblad*. (1940, August 20).
- De Avondpost*. (1925, November 24).
- De Avondpost*. (1928, December 12).
- De Expres*. (1913, February 8).
- De Expres*. (1913, September 5).
- De Indiër*. (1918, April 24).
- De Indiër*. (1918, October 15).
- De Indische Courant*. (1925, December 2).
- De Indische Courant*. (1928, March 17).
- De Indische Courant*. (1928, September 14).
- De Indische Courant*. (1931, March 30).
- De Indische Courant*. (1936, July 23).

De Indische Courant. (1936, September 4).

De Indische Courant. (1937, May 22).

De Indische Courant. (1938, May 23).

De Indische Courant. (1939, April 15).

De Indische Courant. (1939, July 26).

De Indische Courant. (1941, September 15).

De Korier. (1939, February 18).

De Locomotief. (1917, January 6).

De Locomotief. (1917, February 19).

De Locomotief. (1917, January 22).

De Locomotief. (1918, February 18).

De Locomotief. (1920, July 5).

De Locomotief. (1921, February 26).

De Locomotief. (1925, September 5).

De Locomotief. (1925, September 7).

De Locomotief. (1926, May 17).

De Locomotief. (1926, July 26).

De Locomotief. (1927, November 22).

De Locomotief. (1931, December 31).

De Locomotief. (1932, February 5).

De Locomotief. (1932, May 28).

De Locomotief. (1935, November 25).

De Locomotief. (1936, February 12).

De Locomotief. (1936, June 15).

De Locomotief. (1936, December 9).

De Locomotief. (1938, June 13).

De Locomotief. (1939, June 17).

De Locomotief. (1939, June 23).

De Locomotief. (1948, November 25).

De Nieuwe Courant. (1920, April 4).

De Nieuwe Vorstenlanden. (1925, September 11).

De Nieuwe Vorstenlanden. (1927, March 9).

De Preanger-Bode. (1912, September 5).

De Preanger-Bode. (1912, October 10).

De Preanger-Bode. (1915, June 21).

De Preanger-Bode. (1918, May 18).

De Preanger-Bode. (1919, July 24).

De Preanger-Bode. (1921, February 26).

De Sumatra Post. (1912, September 4).

De Telegraaf. (1919, May 27).

Het Koloniaal Weekblad. (1910, April 7).

Het Koloniaal Weekblad. (1915, January 7).

Het Koloniaal Weekblad. (1918, January 31).

Het Koloniaal Weekblad. (1913, March 20).

Het Koloniaal Weekblad. (1914, June 11).

Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië. (1912, August 24).

Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië. (1912, December 17).

Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië. (1913, February 7).

Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië. (1917, August 25).

Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië. (1928, April 2).

- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1930, July 2).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1931, February 28).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1932, January 28).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1932, June 23).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1933, April 29).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1935, September 6).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1938, March 3).
- Het Nieuws van Den Dag Voor Nederlandsch-Indië.* (1939, July 28).
- Het Vaderland.* (1920, December 11).
- Maandbulletin van Het Nationaal Bureau Voor Vrouwenarbeid.* (1929, February 15).
- Maandbulletin van Het Nationaal Bureau Voor Vrouwenarbeid.* (1930, January 15).
- Maandbulletin van Het Nationaal Bureau Voor Vrouwenarbeid.* (1932, December 15).
- Maandblad voor Imheemse Vrouwen en Meisjes.* (Mei 1935).
- Nieuwe Rotterdamsche Courant.* (1928, June 5).
- Soerabaijasch Handelsblad.* (1932, January 5).
- Soerabaijasch Handelsblad.* (1938, June 13).
- Utrechtsch Provinciaal En Stedelijk Dagblad.* (1920, December 12).

Buku Sezaman

- Colenbrander, H. T., & Stokvis, J. E. (Eds.). (1916). *Leven en arbeid van Mr. C.Th. van Deventer* (2nd ed.). P.N. van Kampen & Zoon.
- Departement van Economische Zaken in Nederlandsch-Indië (1934). *Volkstelling 1930. Deel III: Imheemse bevolking van Oost-Java*. Landsdrukkerij
- Departement van Economische Zaken in Nederlandsch-Indië (1936). *Volkstelling 1930. Deel VIII: Overzicht voor Nederlandsch-Indië*. Landsdrukkerij.

- Departement van Onderwijs en Eeredienst. (1920). Algemeen verslag van het onderwijs in Nederlandsch-Indie over het jaar 1918. Boekdrukkerij G. Kolff & Co.
- Departement van Onderwijs en Eeredienst. (1921). Algemeen verslag van het onderwijs in Nederlandsch-Indie over het jaar 1919. Boekdrukkerij G. Kolff & Co.
- Kartinifonds. (1938). Jubileum-verslag: Uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan der Vereeniging Kartinifonds.
- Lith-van Schreven, M. A. E. van, & Hooykaas-van Leeuwen Boomkamp, J. H. (1936). Indisch vrouwen jaarboek. Druk Kolff-Buning.
- STOVIA. (1926). Ontwikkeling van het geneeskundig onderwijs te Weltevreden 1851-1926. G. Kolff & Co.
- Vereeniging Kartinifonds. (1913). Statuten en huishoudelijk reglement. Naamlooze Vennootschap "Drukkerij Trio".
- Vereeniging Kartinifonds. (1939). Herdenking van het 25-jarig bestaan der Vereeniging Kartinifonds. Nasional Bureau voor Vrouwenarbeid.
- Volkers-Schippers, F. A. (1938). Djalan pengadjaran: (leergang) menoeroet "Widoeri" bagaimana memoelai peladjaran mendjahit dan beroemah-tangga pada perempoean kampoeng diloeat tanah Djawa. Balai Poestaka.

Buku dan Artikel

- Agustina, D. P., & Asrita, S. (2023). Diskursus feminisme perempuan pada abad 19 dalam film 'Little Women'. *Metacommunication: Journal of Communication Studies*, 8(1).
- Amini, M. (2021). Sejarah organisasi perempuan Indonesia. Gadjah Mada University Press.
- Coté, J. (2017). Female colonial friendships in early 20th century Java: Exploring new correspondence by Kartini's sisters. *Dutch Crossing*, 41(1), 79–97.
- Daulay, H. P., et al. (2021). Kolonialisme dan dikotomi pendidikan di Indonesia. *Islamic Education*, 1(1).
- Dewi, R. U. (2023). Kartini Fonds sebagai wadah dalam mendukung pendidikan bagi perempuan. *Krinok*, 2(3).

- Gouda, F. (1995). Teaching Indonesian girls in Java and Bali, 1900–1942: Dutch progressives, the infatuation with “Oriental” refinement, and Western ideas about proper womanhood. *Women’s History Review*, 4(1).
- Hartono, F. P. (2021). Peran kelompok feminis Belanda dalam pendidikan dokter Marie Thomas tahun 1912–1922. *MOZAIK: Jurnal Ilmu-Ilmu Sosial dan Humaniora*, 12(1).
- Hesselink, L. (2011). *Healers on the colonial market: Native doctors and midwives in the Dutch East Indies*. KITLV Press.
- Hikmah, C. N., Sriyono, H., & Taufik, T. (2023). Sejarah Sekolah Kartini dari gagasan hingga pendidikan kaum perempuan di Semarang (1912–1928). *Herodotus: Jurnal Pendidikan IPS*, 6(2).
- Jolliffe, P. M., & Bruce, T. R. (2019). *Southeast Asian education in modern history: Schools, manipulation, and contest (Routledge Studies in the Modern History of Asia No. 133)*. Routledge.
- Kuntowijoyo. (2018). *Pengantar ilmu sejarah*. Tiara Wacana.
- Kuntjara, E. (1997). Challenging the tradition of Javanese women. *Asian Journal of Women’s Studies*, 3(3).
- Locher-Scholten, E. (2000). *Women and the colonial state: Essays on gender and modernity in the Netherlands Indies, 1900–1942*. Amsterdam University Press.
- Makmur, D., et al. (1993). *Sejarah pendidikan di Indonesia zaman penjajahan*. CV Manggala Bhakti.
- Martyn, E. (Ed.). (2005). *Women’s movement in postcolonial Indonesia: Gender and nation in a new democracy (ASAA Women in Asia Series)*. RoutledgeCurzon.
- Mahistra, Oceani Enjang. (2015). Sekolah Van Deventer Sekolah Guru Perempuan di Jawa 1918-1942. *Jurnal Candrasangkala*, 1(1).
- Meerkerk, E. V. N. (2016). Grammar of difference? The Dutch colonial state, labour policies, and social norms on work and gender, c.1800–1940. *International Review of Social History*, 61(S24).
- Meerkerk, E. V. N. (2019). *Women, work and colonialism in the Netherlands and Java: Comparisons, contrasts, and connections, 1830–1940*. Springer International Publishing.
- Mestoko, S. (1979). *Pendidikan di Indonesia dari jaman ke jaman*. Departemen Pendidikan dan Kebudayaan: Balai Pustaka.

- Niekerk, C. (2024). Colonialism and the politics of gender and literature in the Netherlands Indies: The story of the Nyai. In *Gender and German Colonialism: Intimacies, Accountabilities, Intersections*. Routledge.
- Nurahmawati, H. (2024). Navigating patriarchy among Javanese women who married French men from the perspective of Javanese 3M values. *SEARCH Journal of Media and Communication Research*, 16(4).
- Pasaribu, R. K. (2024). Peran perempuan dalam perekonomian di Hindia Belanda pada abad XIX–XX. *Jurnal Sejarah dan Ekonomi*, 4(1).
- Pattynama, P. (2007). Memories of interracial contacts and mixed race in Dutch cinema. *Journal of Intercultural Studies*, 28(1).
- Ricklefs, M. C. (2008). *A history of modern Indonesia since c. 1200* (4th ed.). Palgrave Macmillan.
- Seng, G.-Q. (2023). *Strangers in the family: Gender, patriliney, and the Chinese in colonial Indonesia*. Cornell University Press.
- Taylor, J. G. (2009). *Kehidupan sosial di Batavia*. Masup Jakarta.
- Urifatulailiyah, N. (2017). Pemikiran pendidikan perempuan pribumi Jawa dalam pers kolonial tahun 1908–1928. *AVATARA*, 5(1).
- Van der Wal. (1977). *Pendidikan di Indonesia 1900–1940*. Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Van Thang, N., et al. (2024). Another perspective in the education of Netherlands in Indonesia during colonial period (1799–1942). *Journal of Educational and Social Research*, 14(4).
- Wahid, A. (2021). Kartini's views on opium problems in Java at the end of the 19th century. *Jurnal Humaniora*, 33(2).
- Yuniarti, E. S. (2018). Pendidikan bagi perempuan Jawa pada abad ke-19. *Sejarah dan Budaya: Jurnal Sejarah Budaya dan Pengajarannya*, 12(1).

Skripsi, Tesis, dan Disertasi

- Amaliawarman, J. (2023). *Dari pengakuan hingga pengasuhan: Eksistensi nyai dan anak-anaknya pada kota-kota di Jawa akhir abad ke-19 sampai awal abad ke-20* (Skripsi, Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta).

- Amini, M. (2013). *Modernitas dan perubahan identitas di perkotaan: Sejarah sosial keluarga elite Jawa di Semarang pada awal abad ke-20* (Disertasi, Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta).
- Dewi, P. R. (2020). *Industri gula, perempuan, dan ekonomi sektor informal di Surakarta, 1860-an–1930* (Skripsi, Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta).
- Huijzer, A. (n.d.). *Indonesian women as agents in a changing colonial society, 1900–1942* (Thesis, Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam).
- Jenowein, A. (2019). *‘Wilskracht, durf en onverpoosden ijver’: Charlotte Jacobs (1847–1916), eerste vrouwelijke apotheker in Nederland en Nederlands-Indië* (Thesis, Universiteit Leiden, Leiden).
- Kurniawan, A. (2020). *Pendidikan dan ekspresi kemajuan perempuan elit di pesisir utara Jawa Tengah awal abad ke-20* (Skripsi, Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta).
- Muharam, E. (1996). *Kebijaksanaan pemerintah kolonial Belanda dalam bidang pendidikan perempuan pribumi di Hindia Belanda 1900–1942* (Tesis, Universitas Indonesia, Jakarta).
- Ningsih, W. F. (2013). *Cina, Indonesia atawa Belanda: Identitas, pengalaman dan memori perempuan Tionghoa Indonesia di Belanda 1940-an–1980-an* (Tesis, Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta).
- Setiaji, A. H. (2011). *Wanita Jawa dalam pendidikan kolonial (Studi sekolah Van Deventer di Mangkunegaran Surakarta)* (Skripsi, Universitas Sebelas Maret, Surakarta).